

درس تفسیر استاد حاج سید مجتبی نورمفیدی

تاریخ: ۱ بهمن ۱۴۰۳
مصادف با: ۱۹ رجب ۱۴۴۶
جلسه: ۲۲

موضوع کلی: سوره بقره
موضوع جزئی: آیه ۵۸ و ۵۹ - تفاوت‌های آیه ۵۸ و آیه ۱۶۱ سوره اعراف - تفاوت پنجم، ششم و هفتم -
بخش‌های دوگانه آیه ۵۹ - بخش اول - مطلب دوم - مطلب سوم -
بخش دوم: «فانزلنا علی الذین ظلموا...» - مطلب اول

«الحمد لله رب العالمین و صلی الله علی محمد وآله الطاهیرین و اللعن علی اعدائهم اجمعین»

خلاصه جلسه گذشته

به دلیل قطع برق در این ساعاتی که جلسه تفسیر برگزار می‌شد، یک وقفه نسبتاً طولانی بین جلسات افتاد؛ امروز هم با توجه به اینکه دیدیم این وقفه افتاده و در عین حال ممکن است قطعی برق هم استمرار پیدا کند، بنا را بر این گذاشتیم که این جلسات را ولو خیلی از نظر نور مناسب نیست، ادامه بدهیم.

در مورد آیه ۵۹ گفتیم چند مطلب قابل ذکر است. مطلب اول درباره «بدل» بود و اینکه اساساً این تبدیل در چه امری اتفاق افتاد و بعضی از مطالب مرتبط با آن ذکر شد.

مطلب دوم

مطلب دوم درباره «الذین ظلموا» است؛ آیه قرآن این بود: «فَبَدَّلَ الَّذِينَ ظَلَمُوا قَوْلًا غَيْرَ الَّذِي قِيلَ لَهُمْ». البته مطلب دوم، از بخش اول آیه ۵۹ است؛ چون گفتیم آیه ۵۹ دو بخش دارد و ما فعلاً در بخش اول بحث می‌کنیم. در مورد «الذین ظلموا» دو احتمال وجود دارد:

احتمال اول: اینکه این برای اشاره به اخراج غیر ظالمان از نزول عذاب و کیفر و رجز است؛ چون در بخش دوم می‌فرماید: «فَأَنْزَلْنَا عَلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا». اینجا می‌خواهد بگوید کسانی که ظلم کردند، قول را تبدیل کردند به غیر آن چیزی که به آنها گفته شده بود. بعد در ادامه هم سخن از نزول عذاب بر همان گروه است. کأن می‌خواهد عده‌ای را خارج کند که نه قول خداوند را تبدیل کردند و نه عذاب و رجز بر آنها نازل شد.

احتمال دوم: اینکه «الذین ظلموا» اشاره به علیت و سببیت ظلم برای نزول عذاب الهی از آسمان است؛ یعنی کار آنها ظلم بود و چون ظلم کردند، رجز از سماء بر آنها نازل شد. این معنایش آن است که ظلم از ناحیه هر کسی که اتفاق بیفتد، می‌خواهد از بنی اسرائیل باشد یا از آل فرعون، کیفر و عقاب دارد و مشمول عقوبت الهی واقع می‌شود. پس ظلم مطلقاً ناپسند است از ناحیه هر کسی که واقع شود؛ عقاب و عذاب هم دارد.

مطلب سوم

مطلب سوم که برخی از مفسرین به آن تنبه داده‌اند، مربوط به «قَوْلًا غَيْرَ الَّذِي قِيلَ لَهُمْ» است. اینجا خداوند تبارک و تعالی می‌توانست به جای این جمله بفرماید: «فبدل الذین ظلموا القول بغیره»، آنهایی که ظلم کردند، قول را به غیر آن تبدیل کردند؛ این روان‌تر بود، ولی تغایر جدی و تباین کلی بین مبدل و مبدل‌منه به وجود نمی‌آمد. لکن غرض بیان تغایر بین قولی که به گفتن آن مأمور شده بودند و آن قولی که آنها گفتند بوده و لذا فرموده «غیر الذی قیل لهم» این کأن یک تأکید جدی روی

مغایرت بین مأموریه و مأتی به است؛ یعنی می‌خواهد بگوید کمال تغایر و تباین بین آنچه که خداوند به آنها امر کرده بود و بین آنچه که آنها بدان اتیان کرده بودند، وجود داشت. این مطلبی است که در تفسیر المنار^۱ و برخی از تفاسیر دیگر به آن اشاره شده که این مثلاً اوج تغایر را می‌رساند.

اما واقع این است که خیلی نمی‌توان این جهت را از این جمله بدست آورد. بگوید «فبدل الذین ظلموا قولاً غیر الذی قیل لهم» یا می‌گفت «فبدل الذین ظلموا القول بغیره». درست است «قول الذی قیل لهم» هم به جهت امر الهی اشاره می‌کند، اینکه یک قولی به آنها گفته شد اما آنها غیر آن را گفتند؛ اگر می‌فرمود «فبدل الذین ظلموا القول بغیره» این خیلی آن جهت امر و دستور در این جمله منعکس نشده بود؛ هر چند قبل از آن اشاره به آن قول شده است. به هر حال خیلی این جهت روشن نیست که اگر مثلاً به این شکل گفته شود، این تأکید بر مغایرت است و اگر به صورت «القول بغیره» گفته شود، چندان تأکیدی روی مغایرت دیده نمی‌شود.

این درباره بخش اول از آیه ۵۹ بود.

بخش دوم: «فَأَنْزَلْنَا عَلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا رِجْزًا مِنَ السَّمَاءِ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ»

ما در این بخش باید چند مطلب را بیان کنیم.

مطلب اول

مطلب اول در مورد «أنزلنا» و اینکه بحث از نزول عذاب است؛ می‌فرماید ما از آسمان رجز را نازل کردیم. معنای «أنزلنا» روشن است؛ اما آیا لفظ دیگر و واژه دیگری هم می‌توانست اینجا بگوید؟ در موارد مشابه و آنجایی که عقاب و عذابی را متوجه یک قوم می‌کند، چه تعبیری به کار می‌برد؟ تعبیراتی که برای فرود عذاب و عقاب (چه آسمانی و چه زمینی) به کار می‌رود، نوعاً همین است؛ نزول عذاب، ما عذاب نازل کردیم، بحث نزول عذاب را در خیلی از تعابیر نمی‌بینیم؛ می‌گوید «یُعذِّبهم»، «نُعذِّبهم»، «عذِّبهم»، اینکه خداوند اینها را عذاب کرد یا عذاب می‌کند یا در آینده اینها را عذاب می‌کند؛ گاهی این تعبیر به کار می‌رود که وعده عذاب می‌دهد یا می‌گوید «عذِّبناهم»، ما اینها را عذاب کردیم. در بسیاری از موارد از فعل «عذَّب» و «یُعذَّب» و امثال اینها استفاده می‌کند. اما گاهی هم بحث از انزال عذاب است؛ چه فرقی بین این دو وجود دارد؟ نزول عذاب یا خود عذاب را مستقیماً بیان کرده‌اند؛ آیا این بین اینها فرقی هست یا نه؟ بعضی‌ها فرقی ذکر کرده‌اند که ان شاء الله در جلسه آینده به آن اشاره خواهیم کرد.

«والحمد لله رب العالمین»